

ERETICUL BURGESS

*Nu e ușor de iubit,
dar trebuie să vă deprindeți cu această cale.*
(Anthony Burgess, *Omul din Nazaret**)

În secolul al XX-lea, un secol non-conformist, avangardist, experimental, artiștii – fie ei pictori, scriitori, compozitori – nu au ezitat să abordeze teme religioase din perspective cât mai variate, iar personalitatea lui Isus, a Mântuitorului, a cunoscut, la rândul-i, diverse interpretări. Unele dintre ele nu s-au îndepărtat de Scripturi, altele, dimpotrivă, au fost și sunt foarte originale, ba chiar eretice (dacă se poate vorbi despre erezii în artă). Nu plusez, dar probabil că scriitorii au fost cei mai curajoși din acest punct de vedere. Astfel, de la Papini, Bulgakov, Kazantzakis, Saramago, până la Carrère (iată, am ajuns în secolul XXI), Isus și munca sa de propovăduire au fost reinterpretate în fel și chip, alcătuind un puzzle complex și intrigant. Ce-i drept, tot abordările clasice, care respectă slovele evanghelice, s-au bucurat de succes la public, cum a fost cazul romanului din 1942 *Cămașa lui Hristos* de Lloyd C. Douglas, care este un bestseller și în zilele noastre. Romanul lui Lloyd C. Douglas are, s-a spus, o puritate dată de chiar lipsa evidentă a calităților literare.

Într-un mod cu totul diferit stau lucrurile cu un alt roman, și el destul de cunoscut – *Omul din Nazaret* de Anthony Burgess (carte apărută în 2018, la Humanitas Fiction, în traducerea Danei Crăciun), despre care vă voi spune mai multe în rândurile care urmează. Foarte puțini, probabil, știu că Anthony Burgess, autorul *Portocalei mecanice*, a fost unul dintre scenariștii serialului de succes *Isus din Nazaret*, regizat de Franco Zeffirelli, experiență descrisă în eseul *Telejesus (or Mediachrist)*. În 1979, bazat pe scenariul scris pentru filmul lui Zeffirelli, apare romanul *Omul din Nazaret* – parte dintr-o trilogie, din care mai fac parte *Moses* (1976) și *The Kingdom of the Wicked* (1985). Romanul, în afara replicilor, nu prea are nimic în comun, trebuie s-o spun, cu filmul atât de celebru al regizorului italian, așa că dezamăgirea celor care se așteaptă la o transpunere literară a lui *Isus din Nazaret* va fi mare. Lor le recomand cartea lui William Barclay, *Jesus of Nazareth*, care este, într-adevăr, fidelă filmului.

Cum reiese și din eseul *Telejesus (or Mediachrist)*, munca lui Burgess la scenariu nu a fost una ușoară. Îndeaproape supravegheat de diverse fețe bisericești, Burgess nu a reușit

să impună o altfel de imagine a lui Isus, care, ce-i drept, ar fi fost foarte diferită de cea din Evanghelii. Cei patru evangheliști, credea scriitorul nostru, au fost buni propagandiști, dar, din păcate, niște istorici foarte slabi. De exemplu, cel condamnat la crucificare nu ducea în spate întreaga cruce, ci doar o parte din ea. În plus, figurile apostolilor nu sunt individualizate, ele alcătuind un tot destul de confuz. Revenind la romanul lui Burgess, mulți critici literari sunt de părere că a fost scris în nota unor romane ca *Eu, Claudius împărat* de Robert Graves sau *Iulian* de Gore Vidal – o observație corectă până la un punct. Romanul lui Burgess, cred eu, nu este un roman istoric, dar este scris, într-adevăr, sub forma unei cronici. Azor este numele cronicarului care consemnează istoria vieții lui Isus. Acesta este expert în latină, greacă și aramaică, motiv pentru autor de a face glume lingvistice încă din prima pagină (în fapt, astfel de observații lingvistice sunt presărate cu generozitate în întregul roman): „La început însă, îmi pare de cuviință să-i spun cititorului cine sunt, din moment ce-i voi cere să mă însoțească pe un drum lung și pe vreme de tot felul, așa că iată-mi numele – Azor, fiul lui Sadoc. În greacă, mi se spune în varii feluri: Psilos, care înseamnă Cel Înalt, deoarece sunt mai scund decât majoritatea; Leptos, adică Cel Subțirel, fiindcă sunt mai durduțiu, predispus la rotunjimi; Makarios, care înseamnă, printre altele, norocos. Scriu povestiri și le recit; traduc documente pentru guvern, căci sunt expert în latină, greacă și aramaică; scriu scrisori pentru peteți. În ceea ce privește numerele, îl mai ajut la socoteli pe Akathartos, un negustor de vinuri mare la trup și nedemn de încredere.”

Cu un asemenea cronicar ironic este evident că nu ne putem aștepta la prea multă pioșenie sau la o relatare scotoasă a vieții lui Hristos. Unele miracole sunt descrise simplu, într-o notă deloc pretențioasă. Scena vestirii nașterii lui Isus de către arhanghelul Gabriel, de exemplu, este decorată cu un motan mofturos și neprietenos, bătrânul Kațaf. El îl zărește primul pe vestitorul divin. Dacă la început se sperie, refugiindu-se într-un copac, mai apoi, curios, se va apropia de străin, gudurându-se pe lângă picioarele desculțe ale acestuia. Maria, fecioara care îl va aduce pe lume pe Mântuitor, se va gândi mai târziu că „Gabriel începuse să emane un miros puternic de cătușnică sau vreo altă iarbă a mătrelor, căci Kațaf intră în fugă, chit că ținându-se aproape de pământ, ca să-l adulmece pe străin”.

Alte miracole nu sunt chiar miracole, așa cum se întâmplă în scena transformării apei în vin. Isus nu transformă apa în vin, ci îi convinge pe nuntași că apa va deveni vin doar pentru cei care nu au păcate ca datorii în bani sau adulterul. Prin urmare, foarte mulți au recunoscut că beau vin, deși în cămile lor era apă.

Figura lui Isus, în romanul lui Burgess, este una oarecum atipică. Isus nu este un bărbat fragil, slab, ci un bărbat înalt, solid, cu o voce puternică. Are profilul unui adevărat luptător (probabil doar în filmul lui Mel Gibson, *Patimile*

fel de mult ca oricare dintre noi, care am avut parte de această binecuvântată stare, deși nu am nicio îndoială că va fi suferit și el de pe urma neroziei, toanelor și limbușiei femeiești, la fel ca noi toți, și, câteodată, va fi simțit povara zăzaniei dintre mamă și soție: fiului meu îi place asta așa; o fi el fiul dumitale, dar este și soțul meu; n-aș zice că lucrurile astea sunt bine spălate; dacă tot suntem la capitolul lucruri bine făcute, m-aș fi bucurat dacă l-ai fi învățat pe *ful dumitale* să nu-și mai arunce hainele proaspăt spălate pe jos, când se dezbracă, fiindcă asta îmi dă și mai mult

Spații imobile

lui Hristos, spre final, în scena Învierii, este sugerat un Isus athletic, cu o alură sportivă). Mai mult, se însoară de tânără cu o față din Cana, pe nume Sara, iar nunta din Cana, descrisă în Evangheliile, unde Isus înfăptuiește prima minune, este chiar nunta lui Isus cu Sara. Iar minunea, adică transformarea apei în vin, după cum am spus, nu este chiar o minune, ci o înscenare pentru care Isus ar fi fost invidiat de vechii sofiști.

Din cele de mai sus reiese, sper, că Isus, în viziunea lui Burgess, este mai mult om decât ființă divină (lucru sugerat, de altfel, încă din titlul cărții). Dacă în romanul lui Kazantzakis, *Ultima ispită a lui Hristos*, Diavolul îl ispitește pe Isus, cel de pe cruce, cu o viață normală, obișnuită, Isus, în cartea lui Burgess, chiar are parte, până la o vârstă, de o viață normală: „Isus Naggar era de-acum bărbat însurat, și putem presupune că se bucura de desfătărilor trupești la

de lucru; e clar că, dacă e veșnic praf, înseamnă cu nu prea te pricepi la măturat – și așa mai departe”.

Ar mai fi multe de spus despre romanul lui Anthony Burgess, dar mă opresc. Stilul inteligent, plin de umor, dar și grav în același timp, al scriitorului britanic, este cuceritor. Găsim în *Omul din Nazaret* povestea unei vieți dedicată iubirii, iubire transformată nu numai într-o filozofie de viață, ci într-un sentiment sublim, unic, care transfigurează. Numai iubirea, crede Isus imaginat de Burgess, este capabilă să mute Împărăția Cerurilor aici, pe pământ.

*Anthony Burgess, *Omul din Nazaret*, traducere de Dana Crăciun, colecția „Raftul Denisei”, Editura Humanitas Fiction, București, 2018